

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені М.П.ДРАГОМАНОВА**

“ЗАТВЕРДЖЕНО”

Декан факультету педагогіки і психології

_____ Т.О.Олефіренко

“ _____ ” _____ 20__ року

РОБОЧА ПРОГРАМА

**НАВЧАЛЬНО-ТВОРЧОЇ ПРАКТИКИ
(ПЛЕНЕР)**

освітнього ступеня бакалавр
галузь знань 02 Культура і мистецтво
спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне
мистецтво і реставрація
шифр за навчальним планом П01

Робоча програма розроблена на підставі наскрізної програми практичної підготовки студентів освітнього ступеня бакалавр, затвердженої на засіданні Вченої ради НПУ імені М.П. Драгоманова “ _____ ” _____ 20__ р., протокол № _____

Розробники програми: Руденко І. В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри образотворчого мистецтва НПУ імені М. П. Драгоманова
Сова О. С., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри образотворчого мистецтва НПУ імені М. П. Драгоманова

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри образотворчого мистецтва Протокол № _____ від « _____ » _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____ Шевнюк О. Л.
(підпис)

Робоча програма схвалена методичною радою факультету педагогіки та психології за напрямом підготовки (спеціальності) _____
(код, найменування)

Протокол № _____ від « _____ » _____ 20__ р.

Голова _____
(підпис)

I. Опис навчальної творчої (пленер) практики П01

Рік підготовки – 1, 2, 4

Семестр – 2, 4, 7

Кількість тижнів – 2

Кількість кредитів – 3

Загальна кількість годин – 270

Види контролю: диференційований залік

II. Мета та завдання навчально-творчої (пленер) практики

У системі професійної підготовки вчителя образотворчого мистецтва особливе місце відводиться пленеру – навчально-творчій практиці. Пленерна практика сприяє становленню у студентів специфічного досвіду позааудиторної образотворчої діяльності, розвитку оперативного художньо-образного мислення і бачення, генералізації та інтеграції теоретичних образотворчих знань, удосконаленню технологічних умінь і навичок роботою з фарбою, об'ємом, простором і колоритом при сонячному освітленні, реалізації міжпредметних зв'язків у навчанні малюнку, живопису, кольорознавству та композиції.

В умовах пленеру у майбутніх учителів образотворчого мистецтва формується уявлення про природну основу колориту, закладається основи колірного розуміння великих форм (поверхня землі та простір неба), відбувається розширення фокусу поля зору, що сприяє переходу до роботи на великому форматі. Тільки працюючи на пленері, студенти отримують можливість спостерігати і відтворювати рефлекси від неба на кронах дерев, ланах, будівлях, тваринах, постатях людей та ін. Таким чином закладається міцний фундамент для розвитку творчих здібностей майбутніх учителів, який ґрунтується на нерозривному зв'язку процесів освоєння реальної діяльності та набуття професійних навичок в пленерному живописі.

Обов'язковим на пленері є аналітичне вивчення природи та навколишнього середовища з оптико-фізичного боку, формування необхідного розуміння про значення повітряної перспективи та прийомів її кольорового втілення. Велике значення має відображення настрою в пейзажі, який залежить від пори року, доби, погодних умов. Важливо також освоїти роботу «по світлу», «проти світла» з послідовним використанням етюдів у безпосередній роботі над композицією. Для вдосконалення професійних умінь і навичок цілісного сприймання природи в умовах пленеру необхідно застосовувати в етюдах метод роботи співвідношеннями (пропорційним співвідношенням по світлотіні, кольоровому тону та насиченості, вироблення умінь аконстантно сприймати колір, витримувати тональний та кольоровий масштаб). Під час проведення пленерних занять доцільно орієнтувати студентів на реалістичне зображення характерних рис оточуючої дійсності, образів людей та явищ природи.

Мета навчальної творчої (пленер) практики полягає в активному розвитку художніх здібностей студентів на основі закріплення та розширення теоретичних і методичних знань з образотворчого мистецтва та вироблення умінь створювати візуальне зображення на відкритому повітрі.

Завдання навчальної творчої (пленер) практики:

- формування у студентів художньо-образної просторової орієнтації та здатності зображувати природу у великомасштабному панорамному просторі на двовимірній площині формату;
- вдосконалення професійних умінь і навичок цілісного сприймання природи в умовах пленеру та передачі засобами живопису кольорових співвідношень;
- розвиток творчої уяви, художньо-образної фантазії;
- розширення естетичного та образотворчого досвіду майбутніх педагогів;
- накопичення художнього матеріалу для їх подальшої художньо-композиційної та педагогічної діяльності,

- активізація самостійної навчально-творчої діяльності студентів.

Навчальна творча практика організується випусковою кафедрою за погодженням із деканатом та відділом практики по НПУ імені М. П. Драгоманова, яка визначає термін проходження різних видів практики, встановлює форми та критерії оцінювання їх результативності.

Керівництво практикою забезпечують викладачі-методисти, які надають студентам необхідну консультативну допомогу в організації та плануванні самостійної професійної діяльності, а також здійснюють контроль її продуктивності.

Навчальний матеріал практики, зміст практичних занять, завдання, критерії та порядок оцінювання та додаткова інформація розміщені на веб-сайті курсу за посиланням <https://moodle.npu.edu.ua/course/view.php?id=875>

III. Основні результати навчання та компетентності, які вони формують

№з/п	Компетентності	Програмні результати навчання
1	K16. Генерувати авторські новаційні пошуки в практику сучасного мистецтва.	ПР11. Визначати мету, завдання та етапи мистецької, педагогічної та дослідницької діяльності, сприяти оптимальним умовам для якісного виконання роботи.
2	K09. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.	
3	K13. Розуміти базові теоретичні та практичні закономірності створення цілісного продукту предметного-просторового та візуального середовища, володіти основними класичними та сучасними категоріями та концепціями мистецтвознавчої науки.	ПР01. Застосовувати комплексний художній підхід до створення цілісного образу
4	K14. Здатність формулювати цілі особистісного і професійного розвитку та умови їх досягнення, враховуючи тенденції розвитку галузі професійної діяльності, етапів професійного зростання та індивідуально-особистісних особливостей.	
5	K15. Володіти різними техніками та технологіями роботи у відповідних матеріалах.	
6	K18. Здатність адаптувати творчу (індивідуальну та колективну) діяльність до вимог і умов споживача.	
7	K10. Здатність використовувати базові знання про стан і проблеми екології сучасного світу й України зокрема, розвивати еко-культуру в суспільстві засобами мистецтва.	ПР07. Відобразити морфологічні, стильові та кольоро-фактурні властивості об'єктів образотворчого і декоративного мистецтва.
8	K17. Здатність інтегрувати смисли та засоби їх втілення у мистецькому творі.	

Оволодіння окресленими компетенціями в ході навчальної творчої (пленер) практики покликане сприяти ефективному становленню художньо-педагогічної майстерності майбутніх педагогів образотворчого мистецтва.

Зміст навчальної творчої (пленер) практики базується на ряді дисциплін, що були засвоєні студентом на рівні бакалаврської підготовки, зокрема, педагогіка, психологія, методика художнього навчання і виховання, а також пов'язаний з дисциплінами магістерського циклу підготовки такими, як педагогіка вищої освіти, психологія вищої освіти, методика навчання образотворчого мистецтва у ВНЗ тощо.

Контроль знань та умінь студентів здійснюється шляхом оцінювання активності участі в роботі творчої пленерної практики, якості представлених творчих робіт. Підсумкова форма контролю — диференційований залік.

IV. Програма навчальної творчої (плерної) практики

I. Бази проведення практик

Бази практик ботанічний сад імені академіка А. В. Фоміна та ботанічний сад імені академіка М. М. Гришка тощо.

II. Організація практики

Організація практики покликана сприяти активному розвитку художніх здібностей майбутніх викладачів образотворчого мистецтва.

Таким чином, протягом плерної практики студенти отримують можливість ефективного вдосконалення своєї фахової майстерності в опануванні різних художніх технік і матеріалів, розширенні свого художньо-творчого досвіду в сфері малюнку, живопису та композиції. Завдяки плерній практиці обов'язковий мінімум програмних завдань з цих дисциплін доповнюється короткотривалими начерками, замальовками та етюдами пейзажів, натюрмортів, пам'яток історії та культури, архітектурних споруд, портретів людини в пейзажному середовищі. Цим визначається евристична цінність плерної практики як обов'язкової ланки в формуванні професійної компетентності майбутнього фахівця-педагога з образотворчого мистецтва на основі цілеспрямованого розвитку його художнього бачення, розширення горизонтів художньо-творчої праці від простого копіювання окремих об'єктів до побудови цілісної колористичної системи живописного полотна.

Керівництво практикою

Керівництво педагогічної практикою здійснюють відповідальний за організацію практики на факультеті, групові керівники, методисти, за якими закріплені студенти.

Обов'язки студентів-практикантів

Студент виконує всі види робіт, передбачених методичним керівництвом, старанно готується до розумінні ними особливостей плерного живопису, чіткому визначенні цілей самостійної навчально-творчої роботи.

Практикант чітко дотримується внутрішнього режиму ВНЗ, розпоряджень адміністрації та керівників практики. При порушеннях дисципліни студент усувається від подальшого проходження практики.

Протягом плерної практики студент веде щоденник, де фіксує всю свою роботу.

Зміст практики

Зміст плерної практики

№ з/п	Теми і зміст занять	Кількість годин
Тема 1. Замальовки пейзажу (широкопланові)		
1	Пейзаж як жанр мистецтва. Використання різних матеріалів. Пейзаж з акцентом на 3-х планах.	3
2	Фрагмент пейзажу з передачею більше п'яти планів.	4
3	Короточасні етюди з передачею образу (підкреслити тоном, кольором, фактурою)	3
Тема 2. Замальовки деталей		
1	Замальовки окремих деталей пейзажу, котрі виразно характеризують ландшафт	2
2	Окремі породи дерев	1
3	Скелі, каміння, дорога, стежка	1
4	Вода. Співвідношення тонів (земля, вода, небо та ін.)	2
5	Човни, плоті та ін.	1
6	Господарське знаряддя (посуд, інструменти, техніка)	1
7	Етюди лісових квітів, трав, кущів	2
Тема 3. Стан пейзажу		
1	Сонячний етюд	2
2	Похмурий етюд	2
3	Вітряний стан	2

4	Ранок	2
5	Вечір	2
Тема 4. Фрагменти архітектури		
1	Великий пейзаж з архітектурою, характерний для даної місцевості	2
2	Пошук тонального вирішення фрагментів архітектури	2
3	Етюд архітектури проти світла	2
4	Виконання ескізів деталей архітектурних споруд	2
5	Архітектурні споруд парків	2
Тема 5. Замальовки етюдів народної архітектури України		
1	Замальовки споруд центральної України	2
2	Замальовка народної архітектури західних регіонів	2
3	Особливості архітектури південної України	2
4	Архітектура східних областей України	2
5	Деталі декору народної архітектури	2
Тема 6. Пам'ятки історії та культури		
1	Культові споруди різних регіонів	3
2	Цивільна архітектура історичного Києва	4
3	Етюди визначних зразків сучасної архітектури	3
Тема 7. Портрет в пейзажі		
1	Тональні співвідношення портрету в пейзажному середовищі (ранок, вечір)	3
2	Етюд півфігури людини в різних ситуаціях в пейзажному середовищі	4
3	Етюди портрету людини в різних ситуаціях в пейзажному середовищі	3
Тема 8. Постаць людини в природі		
1	Масштабні етюди фігури в багатоплановій композиції	5
2	Етюди проти світла і по світлу	5
Тема 9. Підсумкова тематична робота		
1	Збір матеріалу	1
2	Лінійна схема побудови полотна	1
3	Визначення освітлення, тону, колориту	1
4	Виявлення характерних домінант в композиції фігур і архітектури	1
5	Конкретизація основних планів у композиції	2
6	Підкреслення емоційного стану доступними способами	2
7	Завершення композицій, доведення деталей	2

V. Форми та методи контролю

1. Щоденник пленерної практики.
2. Творчі роботи студентів.

VI. Вимоги до звітної документації

Вимоги пленерної практики

Матеріали: картон, папір, тонований папір, гуаш, пастель;
прості олівці, м'які матеріали (вугілля, сангіна, соус), туш, перо

Теми роботи	Завдання	Види роботи	Термін виконання
Пейзаж - літній, осінній, весняний, зимовий; - пейзаж з елементами	<i>Досягти:</i> - панорамності та конкретики у передачі станів природи; - колористичної єдності пейзажу; - вірного зображення деталей пейзажу.	<i>малюнок</i> (начерки, замальовки, довготривалий малюнок); <i>живопис</i> (етюди – гризайль,	моментальні начерки (5-15 хвилин); короткотривалі етюди (декілька годин); довготривалі етюди

<p>архітектури; - пейзаж з постатями людей.</p>	<p><i>Передати:</i> - основні кольорові відношення; - тоновий і кольоровий стан освітлення; - відчуття простору.</p>	<p>обмежена палітра, всі кольори); <i>композиція</i> (ескіз, композиція в пейзажі).</p>	<p>(декілька днів).</p>
<p>Натюрморт з елементами пейзажу (тло); - з елементами архітектури; - з елементами деталей інтер'єру.</p>	<p><i>Вміти:</i> - самостійно ставити натюрморт; - реалістично зображувати форми та кольори предметів і об'ємів в певних умовах освітлення (в тіні, на сонці тощо); - грамотно komponувати предмети натюрмарту з відтворенням їх об'ємності, матеріальності та уважного проробкою деталей; - передавати складні кольорові та тонові відношення зі збереженням свіжості кольорової гами натюрмарту; - враховувати характерність, образ, змістовне навантаження натюрмарту.</p>	<p><i>малюнок</i> (начерки, довготривала постановка, творчі завдання); <i>живопис</i> (тонове зображення, гризаль, гуаш, акварель, олія); <i>композиція</i> (розміщення предметів, взаємозв'язок в площині, творчі завдання)</p>	<p><i>моментальні</i> начерки (5-15 хвилин); короткотривалі етюди (декілька годин); довготривалі етюди (декілька днів).</p>
<p>Зображення людини (голова, поясне зображення та у повний зріст) - етюд голови натурника при боковому освітленні; - етюд з підсиленою контрастністю; - поясний портрет (в тіні, на сонці, в умовах похмурого дня, ранкового та вечірнього освітлення); - портрет в пейзажі у повний зріст та сидячі; - творчі завдання</p>	<p><i>Засвоїти</i> знання про анатомічну будову людського тіла. <i>Вміти:</i> - ліпити об'єм тоном і кольором; - виявляти індивідуальні риси натурщика; - матеріально передавати живий колір тіла, відображуючи його зв'язок з навколишнім середовищем і освітленням; - передавати цілісність форми з відчуттям пропорцій, не гублячись серед деталей; - вибудовувати точні відношення між тлом і тоною частиною голови, між головою і тлом з освітленої сторони тощо. <i>Знайти</i> композиційне рішення портрету.</p>	<p><i>малюнок</i> (тональне зображення, начерки); <i>живопис</i> (тональне зображення, гризаль); <i>композиція</i> (компоновка декількох натурників в певному форматі).</p>	<p>Моментальні начерки (5-15 хвилин); короткотривалі етюди (декілька годин); довготривалі етюди (декілька днів).</p>

(портрет друга, автопортрет); - оголена натура.			
--	--	--	--

Після закінчення терміну практики студенти у триденний термін здають звітну документацію, яка визначена програмою практики. Звіт з практики захищається студентом (з диференційованою оцінкою) в комісії, до складу якої входять керівники практики, методисти та викладачі кафедри, на базі якої проводилась практика.

Комісія приймає залік у студентів протягом перших десяти днів семестру, який починається після практики. Оцінка за практику вноситься в заліково-екзаменаційну відомість та залікову книжку студента з підписами членів комісії.

Студенту, який не виконав програму практики без поважних причин, за можливості та необхідності надається право повторного проходження практики. Студент, який отримав незадовільну оцінку з практики, відраховується з вищого навчального закладу.

Підсумки практики обговорюються на підсумковій конференції, яка проводиться в кінці перших десяти днів після закінчення практики.

VII. Розподіл балів, які отримують студенти

Норми оцінювання роботи студентів під час практики

Підсумком пленерної практики постає перегляд художньо-творчих робіт студентів, критеріями оцінювання яких є *грамотність* застосування законів і принципів образотворчого мистецтва, *технічність* володіння основними фаховими технологіями, *цілісність* сполучення композиційних, пластичних, колористичних і графічних елементів твору, *креативність* асоціативно-сміслових зв'язків форми та образу.

Розрахунок рейтингових балів за видами модульного контролю

Назви тем	Бали
1 курс — 2 семестр	
Замальовки пейзажу (широкопланові)	25
Замальовки окремих деталей пейзажу	25
Стан пейзажу в різні пори доби	25
Фрагменти архітектури	25
Підсумковий рейтинговий бал	100
2 курс — 4 семестр	
Замальовки етюдів архітектурних пам'яток історії та культури різних регіонів України	25
Портрет в пейзажі в різну пору доби	25
Постать людини в природі	25
Тематична багатофігурна композиція на архітектурному тлі	25
Підсумковий рейтинговий бал	100
4 курс — 7 семестр	
Стан пейзажу в різні пори доби	25
Замальовки етюдів народної архітектури України	25
Пам'ятки історії та культури	25
Етюд півфігури людини в різних ситуаціях в пейзажному середовищі	25
Підсумковий рейтинговий бал	100
Нормований рейтинговий бал	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90–100	A	відмінно	зараховано
80–89	B	добре	
70–79	C		
65–69	D	задовільно	
60–64	E		
35–59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0–34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

VIII. Методичні рекомендації

Продуктивність організаційно-методичного забезпечення пленерної практики студентів ґрунтується на розумінні ними особливостей пленерного живопису, чіткому визначенні цілей самостійної навчально-творчої роботи, конкретизації її завдань та усвідомленні методів їх виконання. Специфіка пленерного живопису полягає в зануренні всіх предметів у світло-повітряне середовище, що вимагає від художника врахування відповідних перетворень їх локального кольору та винайдення оптимальних способів його художнього втілення на площині паперу. Тому в організації роботи студентів на пленері слід, перш за все, акцентувати їх увагу на пластичній та колористичній взаємодії всіх об'єктів, впливі на них рефлексів від неба, землі, трави, всього навколишнього оточення.

Навчальна робота під час занять на пленері нерозривно пов'язана з практичним використанням закономірностей композиції, лінійної і повітряної перспективи, розподілу світлотіні на об'ємній формі. Водночас студенти засвоюють закони кольорознавства, опановують методику малюнку та живопису, набувають необхідних умінь грамотного зображення з натури, по пам'яті та з уяви. Робота на пленері сприяє розвитку у майбутніх учителів образотворчого мистецтва зорової пам'яті, спостережливості, просторового мислення, становленню вміння передавати колір предметів натури при мінливому освітленні, бачити і зображувати типове в навколишній дійсності, а також створювати нове, стаючи справжніми митцями.

При виході на пленер не рекомендується одразу починати писати пейзаж, оскільки це, як правило, призводить до поспішності, неосмисленості та малорезультативності в роботі. Доцільно запропонувати студентам спочатку пройти з альбомом, набратись вражень, зробити начерки, кольорові замальовки. Це дасть їм можливість зануритись в реальну атмосферу місця, знайти потрібний настрій, виокремити характерні деталі, визначитись з вальорами. Однією з головних ознак загостреного художнього світобачення є вміння зберігати цілісність сприйняття, створювати єдиний гармонійний сплав у тоновому та кольоровому діапазонах. Тому студентам корисно поспостерігати обраний мотив у різних станах, зробити короткотривалі замальовки невеликих розмірів, намагаючись вірно зафіксувати світловий образ. При цьому важливо намітити спільну тональність мотиву, враховуючи відмінність між тональним наповненням похмурого і сонячного дня.

У виконанні етюдів слід з самого початку орієнтувати студентів на досягнення максимальної точності у відтворенні кольорових відношень різних предметів з урахуванням їх матеріальності, характеру освітлення та відстані. Це вимагає постійної аналітичної роботи з метою визначення домінуючого кольору, його впливу на забарвлення інших предметів та їх зовнішні зміни в контексті колористичної єдності й підпорядкування спільному рефлексу.

Зокрема, спостережливий художник завжди помітить і зрозуміє, що предмети, колір яких відповідає домінуючому забарвленню середовища, гармонійно “вписуються” в його кольорове оточення і виглядають в ньому більш насиченими. Предмети інших кольорів є менш яскравими і підпорядковуються загальній гамі пейзажу. Наприклад, у променях сідаючого сонця червонуватий колір стовбурів сосен стає ще більш яскравим, зелені ж крони дерев набувають оливкового відтінку, а тіні — холоднувато-фіолетового.

Робота над довготривалим етюдом передбачає дотримання постійних хронологічних меж і погодних умов в опрацюванні зображення певного мотиву. При цьому важливо не втратити у наступних сеансах гостроти і свіжості першого сприйняття. Для запобігання цьому в початкових короткотривалих етюдах треба одразу прагнути до створення загального кольорового образу пейзажу чи постановки без надлишкової деталізації, і постаратися пронести це загострене враження через всі етапи роботи, поступово збагачуючи та наповнюючи його.

Доцільно також писати з одного місця два етюди з різним станом природи. Наприклад, похмурий і сонячний, ранковий і вечірній, контрастний і пастельно-ніжний. Корисною є робота над пейзажем з глибоким, відкритим простором. Вона вимагає виявлення різних його планів, винайдення їх композиційного рішення з урахуванням змін під впливом світлоповітряного середовища в тоновому і кольоровому відношенні.

При уточненні тональності кольорових відношень необхідно знайти контрольні співвідношення між теплими і холодними, інтенсивними та блідими кольорами природи. Визначення відношень між предметами за світлостійкістю, насиченістю (теплохолодністю) тону та яскравістю кольору є однією з головних умов побудови колористичної гами на пленері. Треба пам'ятати, що відтінки, покладені на поверхні полотна навіть абстрактно-площинно, мають властивість наближуватись чи віддалятись по відношенню один до одного. Закономірно, що холодні сприймаються як віддалені, а теплі — як наближені. Також слід враховувати, що завдяки повітряній перспективі предмети заднього плану сприймаються поєднаними, набуваючи холоднувато-фіолетового відтінку.

Однією з найбільш популярних пленерних вправ для художників-початківців є зображення високого дерева в певному середовищі. Користь цієї вправи важко переоцінити. Вона виховує вміння бачити дерево цілісно і дозволяє прослідкувати, як верхівка, переймаючи на себе колір неба, поступово холоднішає, а крона і стовбур ближче до землі — теплішають. Але і в нижній, теплій, частині, верхня пластина листя приймає блакитні рефлекси, тому є відносно холоднішою. Боротьба між холодними та теплими відтінками створює цікаву живописну гру. Виконання цього завдання також дає можливість попрацювати над однією зі складових пластичного мистецтва — силуетом, що вимагає виразності та цілісності у відтворенні його гострохарактерності.

Отже, цілісність зображень в ході роботи на пленері досягається через аналітичне вивчення та систематизацію предметів природи, виокремлення в них головного і другорядного, побудову композиційних рішень щодо просторових планів, винайдення точних тонально-колірних відношень та узагальнень в контексті обраного світло-повітряного середовища. Це потребує від студентів глибокої спостережливості, тонкого смаку та наполегливої праці.

Окреслені цілі пленерної практики конкретизуються у виконанні ряду різнопланових завдань, які слід підбирати та впроваджувати з урахуванням індивідуальних вікових особливостей студентів та рівня розвитку їх художніх здібностей.

Перелік завдань пленерної практики:

1. Пейзаж

Пленерна практика студентів починається з вивчення та малювання окремих деталей природи (листя, гілки, квіти, плоди, каміння, чагарники, дерева тощо), до яких поступово додають зображення елементів архітектури, а потім переходять до відтворення пейзажу з дальніми планами. У малюванні як окремих предметів природи, так і цілісних її мотивів (кущі, дерева, архітектурні споруди, лани, ліси тощо) важливо одразу окреслити їх загальний

силуетний контур, намічаючи крайні точки, пропорційне співвідношення об'ємів, їх просторове положення. Особливу увагу в малюнку пейзажу слід звернути на техніку штриховки чи затушовування олівцем, адже величина штрихів, їх товщина та напрямок мають реалістично передавати характер і масштабність природи.

Роботу аквареллю також доцільно починати з виявлення локального кольорового тону обраного мотиву природи (загальної маси дерев, архітектурних споруд тощо), з поступовим насиченням тінювих місць та проробкою окремих деталей, прагнучи до оптимальної живописної передачі об'ємності предметних форм. Корисною вправою є виконання акварельних начерків та етюдів без попереднього малюнку.

Необхідною умовою успішного зображення пейзажу є попереднє визначення композиційного розташування його головних об'єктів. Вибір правильної точки спостереження та виразної композиції здійснюється за допомогою видошукача і передбачає виконання серії начерків-ескізів. Важливим в пленерному живописі пейзажу є також точне дотримання всіх закономірностей повітряної перспективи, вдалих вибір техніки та прийомів роботи, обумовлених первинним естетичним враженням художника від картин природи. Отже, в роботі над пейзажем слід орієнтувати студентів на яскраву та влучну передачу мінливих настроїв природи, різноманітності її емоційно-колеристичних станів, живописне відтворення яких здатне викликати у глядача думки та почуття, близькі до особистих переживань автора.

II. Натюрморт

Пленерний живопис натюрморту передбачає встановлення основних тонових відношень природи в умовах вуличного освітлення: виявляються найсвітліші та найтемніші місця постановки, визначаються особливості візуального сприйняття кожного з предметів на обраному тлі, їх освітлені та тінюві частини, співвідноситься характер освітлення горизонтальної та вертикальної площин тла, а також чіткість тіней від предметів.

Потім з'ясовують кольорову гаму натюрморту: локальний колір кожного предмета й тла з урахуванням кількості та характеру рефлексів від оточуючої дійсності (рослини, небо тощо), відмінність у кольорі на освітленій і затемненій частинах предметів за їхнім відтінком (теплим або холодним) тощо. Важливо точно відчувати настрій постановки і намагатися відтворити його в живописному зображенні.

Уточнивши пропорції предметів натюрморту та ґрунтуючись на особливостях розташування їх у природному середовищі, намічають місце малюнка у форматі. Слід пам'ятати, що для натюрморту на пленері характерною є низька лінія горизонту. Тому треба зробити два-три начерки композиції натюрморту, а на кращому варіанті визначити форму предметів та їх тонове вирішення. Для виявлення об'єму кожного предмету підбирають одразу два відтінки: світловий і тінювий. Спочатку локальним кольором покривають освітлену частину предмета, залишаючи місце полиску, а потім затінену частину (якщо на освітленій частині предмета теплий колір, то в затемненій — холодний або навпаки). Обидва відтінки освітленої і затіненої частини з'єднують, і таким чином досягають плавності переходів від світла до тіні, як у природі.

Отже, в роботі над натюрмортом на пленері слід орієнтувати студентів на досягнення майстерності у передачі матеріальності, об'єму предметів і винайдення гармонійної єдності колористичної гами живописного зображення природи.

III. Зображення людини

Зображення голови і постаті людини в умовах пленеру постає одним з найскладніших видів художньо-творчої діяльності студентів. Він ґрунтується на масиві всіх набутих ними на даний момент теоретичних знань і практичних навичок у сфері образотворчого мистецтва. Адже виконання портрету людини передбачає наявність у художника досвіду композиційного розміщення її фігури в просторі й на площині паперу, вміння конструктивно відтворювати в малюнку форму голови та частин тіла людини з урахуванням особливостей їх анатомічної будови та законів перспективи, об'ємно передавати тон, влучно відображувати характер освітлення.

У портретному етюді важливо не тільки передати схожість, але й розкрити внутрішній світ зображуваної людини, її думки і почуття. Для цього художник використовує всі засоби живописного вирішення. Він створює образ за допомогою точного малюнка, композиції, найтонших колірних відношень, фактури, колірного і тонального контрасту. Для створення контрасту на пленері художник використовує природне тло або нейтральне, протиставляючи йому фігуру або обличчя людини.

На початку роботи над натурною постановкою основну увагу слід спрямувати на пошук кольорового рішення і закріплення первинного (неадаптованого) враження від природи в підготовчому етюд-ескізі, на композиційне розміщення природи на полотні, правильність виконання малюнка, знаходження спільного кольорового стану природи та передачу великої форми. По підмалюнку краще починати писати з тінєвих частин голови. Затемнену частину обличчя, волосся з тлом, очні впадини треба брати “у повну силу”. Колір голови натурника характеризується не тільки його індивідуальними (локальними) кольоровими особливостями, але й силою та відтінком освітлення. Індивідуально-локальний тілесний колір голови натурника набуває тим більше змін, чим сильніше освітлення і чим яскравіше голубизна неба. Колір неба особливо помітний там, де промені світла падають під прямим кутом.

Працюючи над портретом на пленері, важливо весь час порівнювати тонові й кольорові відношення, не втрачати відчуття цілісності при вирішенні питань детальної обробки елементів зображення, прагнути до відтворення узагальненого враження від природи.

Отже, у виконанні на пленері всіх окреслених образотворчих завдань студентам рекомендується дотримуватись такої послідовності:

1. На основі першого враження від природи (стан природи, освітлення, особливості розташування елементів природи, характер певних образів) визначити головну ідею довготривалого етюд та основні тонові чи кольорові відношення.

2. Грамотно виконати підготовчий малюнок олівцем із вдалим композиційним, пропорційним і перспективним розміщенням усіх образів природи, чітким розподілом меж світлотіней.

3. На основі порівняння реального пейзажу чи постановки та виконаного олівцем малюнку намітити план його вирішення у тоні чи кольорі. Починати роботу над довготривалим етюдом слід з головних у тональному і кольоровому відношенні частин.

4. У процесі роботи над кольоровим, тоновим, штриховим вирішенням форм та образів природи визначається техніка їх виконання фарбами (зокрема, характер мазків), зумовлена творчим задумом студента. Треба пам'ятати про співвідношення всіх тонів разом із тінню, тобто сприймати все одночасно, не порушуючи точної взаємозалежності живописних співвідношень.

5. Оскільки кольорові й тонові відношення в етюді залежать від мінливості природного освітлення, в роботі над довготривалою постановкою слід дотримуватись плану, тобто малювати її в один і той самий час, згідно з визначеними на першому етапі роботи світлотіньовими межами.

6. У виявленні форм головних образів зображення важливо звернути увагу на їх індивідуальну кольорову і тонову характеристику, відтворення необхідних типових деталей

7. Завершення роботи над довготривалою пленерною постановкою передбачає узагальнення кольорових і тонових співвідношень, виявлення сюжетного центру композиції етюд, її цілісності.

Таким чином, необхідною умовою продуктивності пленерної практики постає досягнення в кожному сеансі чітко визначеної мети – наступний етюд завжди має бути написаний краще, ніж попередній. Крім того, довготривалі етюди доцільно писати не лише з природи, а після пленеру — з пам'яті. Адже короткочасні стани природи (райдуга, схід чи захід сонця) або мінливий вираз обличчя людини з їх життєвою переконливістю неможливо зафіксувати й намалювати одразу. Тому слід орієнтувати студентів на розвиток зорової пам'яті.

ІХ. Рекомендована література

Базова

1. Айзенбарт Б. Полный курс акварели. Для начинающих и студентов художественных вузов. Техника акварели. Материалы. Пейзаж: Учеб. изд. Перев. с дагест. Н. Панкратовой. Москва, 2002. 64 с.
2. Аксенов Ю., Левидова М. Цвет и линия: Практическое руководство по рисунку и живописи. Москва, 1986.
3. Альманах 94: Мистецький науково-популярний ілюстрований щорічник. Ред. І.Голод, О.Голубець, З.Тканко. Лівів, 1995. 203 с.
4. Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.С. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів, 1992. 272 с.
5. Безхутрий М.М. Сергій Васильківський. Біографічна повість. Київ, 1979. 256 с.

Допоміжна

1. Виннер А.В. Как пользоваться темперой. М.: Искусство, 1951. 72 с.
2. Волошина Л. Школа Олекси Новаківського. *Образотворче мистецтво*. 2000. № 3–4. 97 с.
3. Денисенко О. Творці українського пейзажу. *Образотворче мистецтво*. 2000. № 3–4. 97 с.
4. Долгополов И.В. Мастера и шедевры: В 3 т. Москва, 1986. Т. I. 720 с.
5. Иогансон Б.В. О живописи: Как составить натюрморт. Как написать натюрморт. – Москва, 1960. 32 с.

Х. Доповнення та зміни, внесені до робочої програми в 2020/2021 н. р.

